

Izet Pehlić, prof.

TERMINOLOŠKE NEJASNOĆE U OBLASTI PLANIRANJA I PRIPREMANJA ODGOJNO-OBRAZOVNOG PROCESA

Sažetak

U radu se analiziraju osnovni pojmovi iz oblasti planiranja i programiranja odgojno-obrazovnog rada.

U našoj prosvjetnoj javnosti termin kurikulum se izbjegavao, ili je imao mnogoznačna tumačenja koja nisu samo karakteristična za našu pedagošku teoriju i praksu, nego i u znatnom broju zemalja mnogobrojne njegove definicije se razlikuju.

U angloameričkom miljeu pojam kurikulum se u kontinuitetu održao i razvijao i pojmovno u sebi sjedinio relevantne dimenzije koje potiču iz različitih pedagoških disciplina (školske pedagogije, sociologije odgoja, didaktike, metodike), čime se otvorio prostor za razumijevanje njegovog značenja. Jednako tako, postoje i tendencije reduciranja njegovog značenja, pa čak i potpunog ignoriranja njegovog postojanja ili svođenje na samo jednu od njegovih dimenzije (nastavni plan, nastavni program).

Ključne riječi: planiranje, programiranje, nastavna osnova, kurikulum, nastavni plan i program

* * *

Planiranjem nastavnog rada i pripremanjem za rad obezbjeđuje se ne samo postepeno prelaženje nastavnog programa nego i njegovo ravnomjerno prelaženje i sistemska obrada, kao i blagovremeno pribavljanje svega što je neophodno za pravilnu metodu obradu i dobro organiziran rad.¹

Cilj ovoga rada je da se pokušaju razjasniti terminološke nejasnoće i izvesti jasna distinkcija između osnovnih pojmova iz oblasti planiranja i programiranja nastavnog procesa.

¹ Prof. dr. Refik Čatić: *Osnovi didaktike*, Pedagoški fakultet u Zenici, Zenica, 2003., str. 153.

U literaturi se susrećemo sa većim brojem pojmova i termina koji tretiraju područje našeg interesa: nastava, planiranje, programiranje, nastavna osnova, nastavni plan, nastavni program, nastavni plan i program, kurikulum.

Definiranje pojmova i njihova terminološka distinkcija

Budući da u ovom radu govorimo o pojmovima koji su neraskidivo vezani za nastavu, a ovdje ih i upotrebljavamo u tom kontekstu, no prije definiranja pojmova bitno je da definiramo i samu nastavu.

Nastava je svrhovit, osmišljen, organiziran i vođen proces učenja i poučavanja u školi ili drugom odgovarajućem mjestu, koji se ostvaruje zajedničkim radom učitelja i učenika. Nastavu planiraju, programiraju, organiziraju i izvode učitelji u cilju sistematske pomoći, odnosno sticanja znanja, umijeća i navika, te razvijanja sposobnosti učenika i usvajanja nekog sistema vrijednosti.²

Planiranje

Planiranje je intelektualni rad na izradi određenog plana prema kojem se svjesno usmjerava nastavni proces, odnosno proces odgoja i obrazovanja u skladu sa zahtjevima društva.³ Ono je i smišljeno projektiranje nastavnog rada s obzirom na sadržaj koji će se obrađivati, prostorne uvjete u kojima će se izvoditi nastavni rad, opremu koja će se upotrijebiti u radu, vrijeme koje će se raditi, te ciljeve koje treba ostvariti.⁴

Ukoliko je planiranjem obuhvaćena školska godina, ono je pretežno globalno, okvirno, orijentacijsko, grubo, dok je za kraći period detaljnije, preciznije i konkretnije. Uvijek se polazi od globalnog/godišnjeg planiranja, pa se takav plan u pojedinim dionicama u toku godine detaljizira za kraća razdoblja (tematski plan, dnevni plan).⁵

² Antun Mijatović: *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*, EDIP, Zagreb, 2000., str. 194.

³ Dr Sait Kačapor: *Uvod u školsku pedagogiju*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999., str. 109.

⁴ Nikola Potkonjak i Pero Šimleša: *Pedagoška enciklopedija II*, "Svjetlost" Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1989., str. 200.

⁵ Više vidi u: Potkonjak, V.: *Planiranje u nastavi*, Zagreb, 1974.

Planiranjem se postiže više ciljeva značajnih za rad škole: osvještuje se proces rada; nastavnici motiviraju na bolji rad; nastava se svjesno usmjerava u željenom pravcu; nastava postaje racionalnija i ekonomičnija; bolje se koordiniraju različite aktivnosti; sprječavaju se improvizacija, slučajnost, nepripremljenost; podsjećaju se rasejani nastavnici i obezbjeđuje se sistematičnost.⁶

Planiranje ima puno važnih svrha i funkcija. «Najvažnija je ta što omogućuje da dobro promislite o vrsti učenja koju ste odredili za nastavni sat i da povežete pedagoške ciljeve s onim što znate o učenicima i mjestu tog nastavnog sata u nastavnom programu.»⁷

Programiranje

Programiranje označava niz precizno određenih postupaka i metodologijskih pravila koji prethode odgojnoj i obrazovnoj djelatnosti: proces odlučivanja o programima odgoja, nastave i učenja koji se obično vrše na nekoliko nivoa odlučivanja (programiranja):

- a) *globalnom* – na kojem se utvrđuje opća programska politika, formira programski sistem, utvrđuju programske smjernice;
- b) *školskom* – na kojem se formira program škole kojim se oblikuje ukupna radna kompozicija, zavisno o vrsti škole, škola formira programske baze koje uključuju programske pakete i svu potrebnu programsku aparaturu;
- c) *operativni programi* – koji se formiraju u okviru razrednih grupa (odjela, nastavnih predmeta i odgojnih područja, tj. kao alati vođenja nastave).⁸

Pored osnovne funkcije programiranja (strukturiranje školskog sistema rada), programiranje ima i:

- *informativnu funkciju*: prikupljanje potrebnih informacija o uspjehu, socijalnim uvjetima, intelektualnim

⁶ Nedeljko Trnavac: *Pedagog u školi – prilog metodici rada školskog pedagoga*, Učiteljski fakultet u Beogradu, Beograd, 1993., str. 68.

⁷ Chris Kyriacou: *Temeljna nastavna umijeća*, EDUCA, Zagreb, 1995., str. 32.

⁸ Dr. sc. Stanko Antić: *Pedagoški pojmovnik*, u djelu: *Osnove suvremene pedagogije*, grupa autora, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1999., str. 652.

- sposobnostima, podataka o porodici i drugih podataka značajnih za školu i programiranje rada škole;
- *regulativnu funkciju*: normativno reguliranje života i rada škole i ono ima usmjeravajuću i obavezujuću snagu;
 - *predikativnu funkciju*: predviđanje određenih pedagoških ishoda kako ne bi bilo praznog hoda i kako bi se pratili rezultati koji se ostvaruju programiranjem rada škole.⁹

Nastavna osnova

Nastavna osnova je stari naziv za nastavni plan i program.¹⁰ Za njega se u novije vrijeme često, a ponekad i neprimjereno, koristi sinonim kurikulum. Nastavna osnova obuhvata didaktički kompletiran nastavni program, tj. zadatke, sadržaje i ostale alate potrebne za ostvarivanje nastave, koji se planiraju unaprijed i operacionaliziraju u toku samog procesa nastave. Značajno je da suvremeno određivanje nastavne osnove teži preciznom određivanju onog što učenik treba da nauči, a manje taksativnom nabranjanju onoga što treba učiti.¹¹ Na taj način se ostvaruje znatno velik i odgovoran prostor za učiteljevu kreativnost u procesu odgoja i obrazovanja.

Nastavnom osnovom smatramo zadani nivo usvojenosti znanja i umijeća svakog učenika. Time se otvara realna mogućnost da svaki učenik pomoću usvojenog znanja dostigne u skladu sa svojim sposobnostima i najviši nivo obrazovanosti i socijalne promocije. «Uspješnost rada učitelja kod svakog učenika mora,» po tom shvatanju, «biti samo viša od zadane osnove, ali nikako niža.»¹²

Nastavni plan

Za nastavni plan ima više definicija. One su različite u tome kojom njegovom segmentu daju više značaja. Navodim samo neke:

Nastavni plan je školski dokument koji nastaje «kao rezultat planiranja, to je konačan završetak aktivnosti planiranja i može biti na različite načine prikazan.»¹³

⁹ Refik Čatić i Osman Ramić: *Osnovnoškolska pedagogija*, Pedagoška akademija u Zenici, Zenica, 1998., str. 174.

¹⁰ *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1963., str. 524.

¹¹ Dr. sc. Stanko Antić: *Pedagoški pojmovnik*, str. 649.

¹² Antun Mijatović: *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*, str. 195.

¹³ Dr. Sait Kačapor: *Uvod u školsku pedagogiju*, str. 110.

Nastavni plan je osnovni školski dokument koga propisuje odgovarajući državni organ (najčešće ministarstvo prosvjete),¹⁴ a postoji i tendencija da jedan njegov dio utvrđuju škole prema lokalnim potrebama, a dio sami učenici slobodnim izborom predmeta (npr. ECTS sistem).

Nastavni plan je osnovni školski dokumenat koji izdaju prosvjetne vlasti i kojim se u formi tabele propisuju predmeti koji će se izučavati u određenoj školi, kojim redom po razredima i po koliko sati.¹⁵

Nastavni plan je školski dokument u kojem se u obliku tablice propisuju odgojno-obrazovna područja, odnosno nastavni predmeti koji će se proučavati u određenoj školi, zatim redoslijed proučavanja tih područja ili predmeta po razredima ili semestrima, te sedmični fond sati za pojedino područje ili predmet.¹⁶

Nastavni plan određuje nastavne predmete i vrijeme potrebno za učenje tih predmeta u školama. U historijskom i društvenom razvoju i razvoju nastavne prakse pojedini nastavni predmeti se izostavljaju, a u nastavne planove se uvode novi.¹⁷

Iz svih navedenih i konsultiranih definicija može se izdvojiti definicija kojoj, iako joj zamjeraju neki didaktičari, nigdje i ničim nije opovrgnut nijedan njen elemenat, a koju navodi prof. Vilotijević¹⁸: *Nastavni plan, zaista, jeste osnovni školski dokument i njime se određuje koji će se nastavni predmeti učiti u pojedinom tipu i vrsti škole, kojim redoslijedom po razredima i sa kolikim brojem časova iz svakog predmeta.*

U školskoj praksi bilo je i ekstremnih pokušaja ukidanja stalnog nastavnog plana (npr. radikalni smjerovi: skupne nastave, kompleksnog sistema, projekt-metode, prigodne nastave, doživljajne nastave i sl.).¹⁹

Nastavni program

Nastavni program je službeni dokumenat koji propisuju prosvjetne vlasti i koji određuje sadržaj rada u svakom nastavnom

¹⁴ Marko Stevanović i Refik Čatić: *Savremena didaktika*, Pedagoška akademija u Zenici, Zenica, 2002., str. 123.

¹⁵ *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, str. 528.

¹⁶ *Pedagoška enciklopedija II*, str. 99.

¹⁷ *Pedagoški rečnik*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1967., str. 631.

¹⁸ Mladen Vilotijević: *Didaktika 3*, BH MOST, Sarajevo, 2001., str. 21.

¹⁹ *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, str. 529.

predmetu, tj. opseg građe (znanja, vještina i navika) koju učenici treba da usvoje u pojedinim razredima.²⁰

Nastavni program je «školski dokument kojim se određuju obrazovno-vaspitni sadržaji i daju opšta metoda uputstva kako će se ti sadržaji realizovati u pojedinim razredima i predmetima u školi.»²¹

Nastavni program je «školski dokument kojim se propisuje opseg, dubina i redoslijed nastavnih sadržaja u pojedinom nastavnom predmetu.» Zato je on «konkretizacija nastavnog plana» s tim da je mnogo opširnije formuliran.²² Pored zadataka koje treba ostvariti u procesu nastave, program sadrži jasan popis svih nastavnih sadržaja nastavnog predmeta u cjelini.

Detaljan opis i definiciju i opis daje i prof. Vilotijević²³: nastavni program se različito definira:

- kao sistem sadržaja izdijeljen na predmete prema nastavnom planu i namijenjen je za obrazovanje u odgovarajućoj vrsti (ili tipu) škole ili
- kao školski dokument kojim su propisani nastavni sadržaji po predmetima iz nastavnog plana.

Nastavnim programom se konkretizira nastavni plan – utvrđuje se obim (suma znanja), dubina (kvalitet stečenih znanja) i redoslijed nastavnih sadržaja. Nastavni sadržaji u nastavnom programu mogu se poredati linijski, koncentrično i kombinirano.

Nastavni plan i program

Nastavni plan i program je osnovni školski i državni dokument koga najčešće propisuje i donosi Ministarstvo prosvjete, kulture i sporta. On u sebi sadrži nastavni plan i nastavni program u formi knjige.

Ova dva dokumenta su u tijesnoj vezi, jer se opseg i dubina gradiva zasnivaju na postojećem fondu sati. Izmjene planova i programa nisu tako česte pa jedna generacija učenika može završiti prema započetom programu. Do izmjena obavezno dolazi zbog promjena sistema i odnosa u društvu, ali najčešće zbog novih znanstvenih spoznaja.

Promjene mogu biti u vidu korekcija, dopuna i izmjena.

²⁰ Ibidem, str. 530.

²¹ *Pedagoški rečnik*, str. 633.

²² *Pedagoška enciklopedija II*, str. 101.

²³ Mladen Vilotijević: *Didaktika 3*, str. 31-36.

Promjene u planovima i programima najčešće dolaze od državnih vlasti, ali i od samih nastavnika koji najbolje osjećaju potrebu za promjenama. Promjene programa u normalnim društvenim i ekonomskim uvjetima obično se provode tako da svaka generacija radi do kraja po započetom planu i programu (4-8 godina), a ako su potrebne izmjene, onda se vrše manje korekcije i dopune.²⁴

Kurikulum

Kurikulim je raznovrsno korišten termin. Za njega mnogi jezici nemaju odgovarajući ekvivalentni izraz, pa se sve više u mnogim jezicima udomaćuje u izvornom obliku. Ono obuhvata sistemsku ukupnost planiranog odgoja i obrazovanja (cilj, zadaci, sadržaji, organizacija, mediji, strategije i evolucija učenja).

U novije doba, sve više ulazi u upotrebu i na našim prostorima, a osnovna mu je karakteristika «učenje orijentirano na učenika», ali precizno artikulirano (algoritmizirano). Zato se svako planiranje i programiranje ne može zvati kurikulumom, nego samo ono «koje zadovoljava metodologijske uvjete, kriterije i tehnologiju izrade kurukuluma.»²⁵

U srednje vijeku, latinska riječ *curriculum* označavala je «plan ili tok po kojem se u samostanima vaspitao podmladak 'samostanske braće'.»²⁶

U općem značenju, u latinskoj frazi *curriculum vitae*, koristi se za izraz ili odrednica za tečaj, tok života, životopis.²⁷

Interesantno je da u *Pedagoškom rečniku* i *Enciklopedijskom rječniku pedagogije* uopće nema ovog pojma, dok se u *Pedagoškoj enciklopediji II* pojam navodi, ali samo sa smjernicom da treba pogledati nastavni plan i nastavni program.

Dr. Marko Palekčić²⁸ u radu *Nastavni sadržaji i znanje*, u poglavlju Kurikulum i nastavni plan, navodi da se antički pojam *kurikulum* s didaktičkim idejama Wolfganga Ratkea i J.A. Komenskog uvriježio i zapadnoevropskom govornom području i označavao opseg znanja koje mladi trebaju usvojiti kako bi se

²⁴ Marko Stevanović i Refik Čatić: *Savremena didaktika*, str. 132.

²⁵ Grupa autora: *Osnove suvremene pedagogije*, navedneno djelo, str. 648.

²⁶ Dr. Sait Kačapor: *Uvod u školsku pedagogiju*, str. 110.

²⁷ Branko Šeringer: *Rječnik stranih riječi*, Zadržna štampa, Zagreb, 1965., str. 73.

²⁸ Grupa autora: *Osnove suvremene pedagogije*, navedneno djelo, str. 268-273.

pripremili za život i rad u svojoj društvenoj sredini. Po njegovom mišljenju, od 18. st. na njemačkom govornom području u tu svrhu se koristi pojam *nastavnog plana*, dok se pojam *kurikulum* u angloameričkim zemljama zadržao sve do danas. Ovakvo definiranje je vrlo blisko pojmu *nastavna osnova*.

U dvadesetim godinama prošlog stoljeća, kada je rasprava o kurikulumu nakon SAD-a zahvatila i Evropu, ovaj pojam se počeo mnogo više koristiti i doživio je znatno proširenje značenja koje se, međutim, nije uvijek podudaralo s tradicionalnim poimanjem nastavnog plana. Od tog vremena pod kurikulumom se podrazumijeva propisivanje ciljeva učenja i poučavanja, nastavnih sadržaja, tema, metoda, medija i postupaka vrednovanja. Tako opisan kurikulum treba veze između školskog učenja i poučavanja, te objasniti s kojim ciljem je potrebno učiti i poučavati.

U školskoj praksi se često koriste oba pojma (nastavni plan i kurikulum) sa usporednim značenjem, «mada se u novije vrijeme nastavnim planovima sve češće naziva naučno kodificiranje nastavnih sadržaja, a njihova konkretizacija u školskoj praksi označava se kao kurikulum.»²⁹

Stručna štampa na našim prostorima u jednom dijelu nastavni plan i program poistovjećuje s kurikulumom, a u drugom obavezno ukazuje da to nisu isti pojmovi.

Mijatović i Previšić konstatiraju da je najjednostavnije rješenje definiciju nastavnog plana i programa s jednom od najprihvatljivijih definicija koje se najčešće i koriste: «Kurikulum ili nastavni plan i program je cjelovita, sustavna i ukupna planiranost obrazovanja i odgoja koja se odnosi na zadaće, vrijeme, te napatke o organizaciji i metodama rada uz precizno određenje što učenici trebaju naučiti i usvojiti na primjerenom razini znanja i umijeća.»³⁰ Oni govore o 'nacionalnom kurikulumu'.

Preciznije i konkretnije o kurikulumu govori i dr. Vladimir Mužić u svojoj studiji *Učinkovitiji kurikulum koherentnošću sadržaja nastave i primjenom modula*.³¹ On kurikulum pozicionira širim od nastavnog plana i programa.

²⁹ Ibidem, str. 269.

³⁰ Antun Mijatović, Vlatko Previšić i Ante Žužul: *Kulturni identitet i nacionalni kurikulum*, Napredak – časopis za pedagošku teoriju i praksu, ZIB Mladost, Zagreb, 2000., str. 136.

³¹ Prof. dr. sc. Vladimir Mužić: *Učinkovitiji kurikulum koherentnošću sadržaja nastave i primjenom modula*, Napredak – časopis za pedagošku teoriju i praksu, ZIB Mladost, Zagreb, 2000., str. 147-155.

Filip Jelavić pojam kurikulum razumijeva i upotrebljava. To se osvjedočuje u zaključnom razmatranju, kada govori o nastavnom kurikulumu. On smatra da je kurikulum «svrhovito planirano i sustavno organizirano poučavanje i učenje»; «koherentna i dinamična cjelina svih elemenata koji su relevantni za učenje»; «jasna i pregledna cjelina koja 'motri' na sve dijelove i situacije odnosno iskustva učenja»; «posebno ističe potrebu raznolikosti iskustava, pa osim 'klasičnih, uvodi i suvremene metode i oblike organiziranog učenja,»³²

Dr. Mladen Vilotijević, također, pojam kurikulum razumijeva širim od pojma nastavni plan i program, te konstatira da kurikulum pokret čine dvije oblasti: teorija kurikuluma (bavi se dugoročnim planiranjem koje se izražava nastavnim planom) i teorija nastave usmjerene cilju učenja (ograničava se na kratkoročno i srednjoročno planiranje i ima pragmatičnu svrhu – da pruži neposrednu pomoć u nastavnoj praksi).³³

Kurikulum nije samo niz dokumenata, nego i određena kombinacija formalnih i neformalnih iskustava u učenju koja se stiču u školi. Pedagogijska tradicija najveću važnost pridaje načinu na koji djeca uče, pa onda sadržaj i metode prate željeno pedagogijsko usmjerenje kao što je usmjeravanje na dijete ili učenje otkrivanjem.

Christine Möller pojam kurikulum pozicionira široko, sintagmatski u 'kurikulumske didaktici' – didaktici orijentiranoj na cilj učenja. Po njoj, 'kurikulumska didaktika' polazi od toga:

- da je tačno postavljanje ciljeva bitni element nastavnog planiranja,
- da za to valja pripremiti instrumentarij kojim je moguće upravljati i koji je naučno osiguran,
- da jednoznačno treba odrediti i ponašanje onih koji uče i sadržaje na kojima se ponašanje pokazuje,
- da je time dat temelj za djelotvoran izbor metoda, te
- da se uspjeh djelotvorno provjerava samo na temelju tako određenih ciljeva.³⁴

³² Filip Jelavić: *Didaktika*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1998., str. 130.

³³ Mladen Vilotijević: *Didaktika 3*, str. 41.

³⁴ Herbert Gudjons: *Pedagogija – temeljna znanja*, EDUCA, Zagreb, 1994., str. 196.

Möllerova smatra da razvoj jednog kurikuluma teče u trodijelnom procesu: planiranje nastave, organizacija nastave i kontrola nastave.

Colin J. Marsh³⁵, koristeći pojam kurikulum, govori i o školskoj pedagogiji, didaktici, te nastavnom planu i programu. On govori o:

- učenikom gledištu,
- nastavničkom gledištu,
- planiranju i izradi kurikulumu;
- upravljanju kurikulumom i
- kurikulumskoj ideologiji.

U svakoj kategoriji napisano je nekoliko kratkih poglavlja nazvanih modulima. Svaki modul je usmjeren na ključni pojam, na njegova glavna obilježja, na prednosti i slabosti. Tako naprimjer, u kategoriji upravljanje kurikulumom govori o pet modula: teoretiziranje o kurikulumu i tvorci novih pojmova (rekonceptualisti), pristup kurikulumu temelje na sociologiji znanja, školski predmeti, povijest kurikulumu, reforma kurikulumu.

Po Marshu, u kreiranju kurikulumu uključen je niz različitih ljudi: zaposleni u školama, istraživači, univerzitetski nastavnici, ljudi u upravnim tijelima, političari, te razne interesne grupacije. Oni svoje zadatke obavljaju na različite načine: planiranjem sastanaka, neslužbenim raspravama, pisanjem izvještaja, radova, priručnika, udžbenika, držanje govora, predavanja i vođenje radionica.

On govori o skrivenom kurikulumu koji ima uticaja na planiranje i provođenje 'javnog - neskrivenog kurikulumu'. On je očit, primjera radi, u usmjeravanju, stepenovanju, izradi rasporeda i sistema nagrađivanja. Ti elementi su bliži nekim društvenim grupama, te ih oni koriste kako bi postigli svoje ciljeve. Nejednakosti povećavaju posebni elementi, ali oni nisu poznati ili razumljivi širokoj javnosti, te su skriveni od mnogih grupa.

Govoreći o konceptu prikrivenog kurikulumu, Slavica Bašić³⁶ govori o skrivenom kurikulumu, onakvom kakvim ga tretira Colin J. Marsh, a termin nastavni plan i program tretira kao manifestnu realizaciju kurikulumu, te konstatira kako su mnogobrojna

³⁵ Colin J. Marsh: *Kurikulum – temeljni pojmovi*, EDUCA, Zagreb, 1994., str. 20.

³⁶ Slavica Bašić: *Koncept prikrivenog kurikulumu*, Napredak – časopis za pedagošku teoriju i praksu, ZIB Mladost, Zagreb, 2000., str. 170-179.

istraživanja školske prakse dovela do toga da se «o društvenoj efektivnosti školske prakse prestane zaključivati iz nastavnih planova i programa i društveno-pedagoških intencija učitelja i odgovornih za školu te da se rekonstruiraju vanjske i unutarnje determinante nastavne situacije koje podržavaju hijerarhijsku strukturu odnosa u nastavi, konkurentsko ponašanje, poslušnost, nezainteresiranost i druge aspekte koji se, u odnosu na objavljene (emancipacijske) odgojne ciljeve, procjenjuju negativnima.»³⁷

Dakle, pored javnog, službenog, manifestnog, eksplicitnog, registriranog, pisanog kurikulumuma postoji i skriveni, nepisani, implicitni, latentni, alternativni, neregistrirani ili parakurikulum, koncept koji omogućava da se objasni kako u standardiziranoj situaciji učenja (nastavi) nastaju obrasci ponašanja koji mladima omogućavaju integraciju u dominantnu društvenu grupaciju, odnosno kulturu.

Zaključna razmatranja

Nakon teorijskih razmatranja i stečenih uvida u literaturu, možemo izvesti nekoliko zaključaka:

- Nastavna osnova obuhvata didaktički kompletiran nastavni program, tj. zadatke, sadržaje i ostale alate potrebne za ostvarivanje nastave, koji se planiraju unaprijed i operacionaliziraju u toku samog procesa nastave. Suvremeno određivanje nastavne osnove teži preciznom određivanju onog što učenik treba da nauči, a manje taksativnom nabranjanju onoga što treba učiti.

- Nastavni plan je osnovni školski dokument kojim se određuje koji će se nastavni predmeti učiti u pojedinom tipu i vrsti škole, kojim redoslijedom po razredima i sa kolikim brojem časova iz svakog predmeta.

- Nastavni program je sistem sadržaja izdijeljen na predmete prema nastavnom planu i namijenjen je za obrazovanje u odgovarajućoj vrsti (ili tipu) škole. On je školski dokument kojim su propisani nastavni sadržaji po predmetima iz nastavnog plana. Nastavnim programom se konkretizira nastavni plan – utvrđuje se obim (suma znanja), dubina (kvalitet stečenih znanja) i redoslijed nastavnih sadržaja. Nastavni sadržaji u nastavnom programu mogu se poredati linijski, koncentrično i kombinirano.

³⁷ Ibidem, str. 170.

- Kurikulum je cjelovita, sistemska i ukupna planiranost odgoja i obrazovanja. on obuhvata definirane ciljeve, zadatke i sadržaje učenja, metode, situacije i strategije, te načine evaluacije.

- Veliki broj teoretičara kurukulum razumijeva širim od pojma nastavni plan i program, te konstatira da kurikulum pokret čine dvije oblasti: teorija kurikuluma i teorija nastave usmjerene cilju učenja. Neki u definiranju njegovog područja bavljenja obuhvataju školsku pedagogiju, neki didaktiku, a mali broj njih ga, u različitim kontekstima, poistovjećuje s nastavnim planom ili nastavnim programom.

- Razvoj pedagogije i njenih poddisciplina je uvjetovao da se pojam kurikulum u svijetu različito razvijao. U angloameričkom miljeu on se u kontinuitetu održao i razvijao i pojmovno u sebi sjedinio relevantne dimenzije koje potječu iz različitih pedagojskih disciplina (školske pedagogije, sociologije odgoja, didaktike, metodike), čime se otvorio prostor za razumijevanje njegovog značenja. Jednako tako, postoje i tendencije reduciranja njegovog značenja, pa čak i potpunog ignoriranja njegovog postojanja ili svođenje na samo jednu od njegovih dimenzije (nastavni plan, nastavni program).

- Nema razloga za izbjegavanje već udomaćenog pojma kurikulum i korištenje neprimjerenih i neodgovarajućih zamjenskih pojmova. Naprotiv, treba ga tretirati i koristiti u njegovoj značenjskoj punini, kako u odgojno-obrazovnoj teoriji tako i u praksi.

LITERATURA

1. Antić, Stanko: *Pedagoški pojmovnik*, u djelu: *Osnove suvremene pedagogije*, grupa autora, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1999.
2. Bašić, Slavica: *Koncepr prikrivenog kurikuluma*, Napredak – časopis za pedagojsku teoriju i praksu, ZIB Mladost, Zagreb, 2000.
3. Ćatić, Refik i Ramić, Osman: *Osnovnoškolska pedagogija*, Pedagoška akademija u Zenici, Zenica, 1998.
4. Ćatić, Refik: *Osnovi didaktike*, Pedagoški fakultet u Zenici, Zenica, 2003., str. 153.
5. *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.

6. Gudjons, Herbert: *Pedagogija – temeljna znanja*, EDUCA, Zagreb, 1994.
7. Jelavić, Filip: *Didaktika*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1998.
8. Kačapor, Sait: *Uvod u školsku pedagogiju*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999.
9. Kyriacou, Chris: *Temeljna nastavna umijeća*, EDUCA, Zagreb, 1995.
10. Marsh, Colin J.: *Kurikulum – temeljni pojmovi*, EDUCA, Zagreb, 1994.
11. McNail, John D.: *Curriculum – a comprehensive intruduction*, HarperCollins, College Publishers, New York, 1996.
12. Mijatović Antun: *Leksikon temeljnih pedagogijskih pojmova*, EDIP, Zagreb, 2000., str. 194.
13. Mijatović, Antun; Previšić, Vlatko i Žužul, Ante: *Kulturni identitet i nacionalni kurikulum*, Napredak – časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, ZIB Mladost, Zagreb, 2000.
14. Mužić, Vladimir: *Učinkovitiji kurikulum koherentnošću sadržaja nastave i primjenom modula*, Napredak – časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, ZIB Mladost, Zagreb, 2000.
15. *Pedagoški rečnik*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1967.
16. Potkonjak, Nikola i Šimleša, Pero: *Pedagoška enciklopedija II*, "Svjetlost" Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1989.
17. Potkonjak, V.: *Planiranje u nastavi*, Zagreb, 1974.
18. Stevanović, Marko i Čatić, Refik: *Savremena didaktika*, Pedagoška akademija u Zenici, Zenica, 2002.
19. Šeringer, Branko: *Rječnik stranih riječi*, Zadržna štampa, Zagreb, 1965.
20. Trnavac, Nedeljko: *Pedagog u školi – prilog metodici rada školskog pedagoga*, Učiteljski fakultet u Beogradu, Beograd, 1993.
21. Vilotijević, Mladen: *Didaktika 3*, BH MOST, Sarajevo, 2001.

عدم وضوح المصطلحات في مجال تخطيط وإعداد عملية التربية والتدريس خلاصة البحث

درسنا في هذا البحث أهم المصطلحات في مجال تخطيط وإعداد عملية التربية والتدريس.

انحصر مفهوم التربية والتدريس في محيطنا على مصطلح التدريس (مواد دراسية) وحده وانعدم مصطلح "كوريكولوم" الذي يستخدم في الغرب ويتضمن المعاني الكثيرة المتعلقة بالتربية الدراسية، والتربية الاجتماعية، وأساليب وطرق التدريس، ما جعل فهم هذا المصطلح أكثر تيسيراً. وهناك محاولات لحصر معنى هذا المصطلح على المعنى الواحد: المنهج الدراسي أو المقررات الدراسية.

فالمصطلحات الرئيسية في هذا الباب: "كوريكولوم" "التخطيط" المنهج الدراسي "المقررات الدراسية".

TERMINOLOGICAL OBSCURITY IN THE FIELD OF PLANNING AND PREPARATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Summary

This work analyses the basic concepts in the field of planning and the development of an educational program.

The term curriculum has been avoided in our educational public, or it had multiple interpretations that were not only characteristic for our pedagogical theory and practice but also for a significant number of other countries. Its numerous definitions differ from each other.

In the Anglo-American milieu the term curriculum had continuously survived, developed, and conceptually united within itself the relevant dimensions which originate from various pedagogical disciplines (school pedagogy, sociology of education, didactics, teaching methods), which, in turn, created an environment for the understanding of its meaning. Equally, there are tendencies of diminishing its meaning, and even totally ignoring its existence or reducing it to only one of its dimensions (curriculum, program of instruction).

Key words: planning, programming, curriculum, curriculum foundation, program of instruction